

CZU: 81`37

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.5024479>

CÂMPURILE LEXICALE ȘI TEORIA CADRELOR SEMANTICE

Victoria BARCARU

Universitatea de Stat din Moldova

În istoria lingvisticii, a doua jumătate a sec.XX a fost marcată de reflecții asupra limbajului uman și a cunoașterii umane. În acest context semnificația cuvântului este caracterizată prin schematizări bazate pe experiența din lumea individului – așa-zisele cadre care subînțeleg o succesiune de prototipuri. Spre deosebire de alte domenii de cercetare ale semanticii, teoria cadrelor analizează cuvântul în raport cu o situație de fundal, și nu în raport cu alte cuvinte, în timp ce cunoașterea bazelor conceptuale ale acestora e importantă pentru o utilizare cât mai fidelă a termenilor necesari.

Cuvinte-cheie: câmp semantic, câmp lexical, cadre semantice, frame, scripts, configurații cognitive etc.

LEXICAL FIELDS AND THE THEORY OF SEMANTIC FRAMES

In the history of linguistics, the second half of the XX century was marked by reflections on human language and human knowledge. In this context, the meaning of a "word" is characterised by a system, based on experience of certain individuals – the so-called frames that imply a succession of prototypes. Unlike other fields of research of semantics, frame theory analyses the word in relation to a background situation, and not in relation to other words, while knowing their conceptual bases is important for a precise use of the necessary terms.

Keywords: Semantic field, lexical field, semantic frames, frames, scripts, cognitive configurations etc.

Introducere

În a doua jumătate a secolului XX investigațiile în studiul semanticii au dus la apariția unor noi ipoteze de interpretare a relațiilor dintre cuvinte și a realităților pe care acestea le reprezintă. Între tentativele meritorii de a pune într-o lumină nouă raportul expresie-conținut o contribuție însemnată în acest sens aparține savantului Charles J.Fillmore, ale cărui lucrări au avut un rol decisiv în domeniul vizat.

Pe fundalul răspândirii generativismului Chomskyan, principiile transformativiste ale lingvistului american au fost aprofundate în activitatea științifică a lui Ch.J. Fillmore, mai cu seamă în valoroasele sale lucrări „Gramatica Cazurilor” și „Teoria cadrelor semantice” (Frame Semantics). Spre deosebire de principiile analizei generativiste, Ch.J. Fillmore „sugerează existența unei relații transformatoriale între planul gramatical al unei comunicări, pe de o parte, și planul ei semantic, pe de altă parte. Cu alte cuvinte, structura de suprafață reflectată de relațiile gramaticale dintre constituenții unui enunț se întemeiază pe o semantică de adâncime, dezvoltată prin sensurile constituenților. Astfel, structurile gramaticale de adâncime din concepția lui N.Chomsky sunt înlocuite cu structuri conceptual-semantice ...” [1]. Altfel spus, teoria cadrelor semantice are drept scop promovarea unei Teorii a înțelegerii, în cadrul căreia relațiile dintre indivizi și cunoașterea lumii obiective se reflectă în activitatea lingvistică a vorbitorilor.

Anume pentru că lexicul reprezintă centrul semanticii, care, la rândul său, constituie și modul în care omenirea interacționează cu universul înconjurător, semnificația cuvintelor nu poate fi redusă doar la valoarea lor pozițional-contrastivă sau la relațiile lor intralingvistice, ci trebuie interpretată ca un fenomen ce depășește hotarele lingvisticii. În această ordine de idei, noțiunea de câmp semantic are o importanță deosebită în analiza lexicului privit în calitate de ansamblu polistruat în subsansambluri ce interacționează între ele. Cele expuse permit a integra câmpul semantic în noțiunea de sorginte cognitivă „frame” (din engl. structură, cadru), propusă inițial de M.Minsky în „A Framework for Representing Knowledge” și dezvoltată ulterior de către sus-menționatul savant Charles J.Fillmore. Este vorba de o noțiune pe larg răspândită atât în studiile de Inteligență Artificială, cât și în elaborarea automată a limbajului natural, care a permis, actualmente, reprezentarea aspectelor cognitive la nivel de memorie computerizată.

În mod normal, *secvențele (frames)* reprezintă niște configurații convenționale de „microlumi”, fundamentate pe experiența culturii unei anumite societăți, așa-zisei „Global Pattern”, în cadrul cărora se regăsesc cunoștințele comune ce vizează o situație stereotipică, spre exemplu: ziua de naștere, la cumpărături etc. Aceste situații indică, de regulă, conexiunile, dar nu și succesiunea „operațiilor” scontate în derularea evenimentului. De regulă, „secvențele” reprezintă concepte și, deci, exprimă o semnificație lexicală; totuși, în unele cazuri, acestea prezintă evenimente sau secvențe proprii, cu alte cuvinte, se caracterizează printr-o cantitate de parametri (slots) care capătă o anumită valoare semnificațională într-un anturaj determinat. Astfel

de termeni ca mamă, tată, copil, frate, soră sunt generați în procesul de gândire și conștientizați în calitate de concepte cu referire la același anturaj cognitiv al relațiilor de rudenie.

Și dacă noțiunea „cadrele” presupune configurații cognitive de tip static, schemele („scripts”) se comportă cu un grad mai sporit de dinamică, susceptibile să prevadă atât succesiunea temporală, cât și raporturile cauzale între stările sau evenimentele constituente.

Conform opiniei unor savanți (R.C. Schank, R.P. Abelson, E.Tulving), noțiunea *scripts* (scheme) presupune distincția dintre memoria semantică și cea episodică. Memoria semantică, la rândul său, caracterizează memoria de tip general, fundamentată pe organizarea ierarhică a lexicului, așa-zisa memorie episodică este organizată mai cu seamă în baza unor episoade de experiența personală și nu a categoriilor semantice abstracte („Mentre la memoria semantica e una memoria di tipo generale per le parole che e organizzata in modo gerarchico (per esempio il canarino e collegato a uccello e uccello a animale), nel caso della cosiddetta memoria episodica possiamo osservare che essa e organizzata attorno ad esperienze o episodi personali piuttosto che attorno a categorie semantiche astratte” [2, p.125]).

Spre deosebire de „cadre”, schemele („scripts”) au capacitatea de a prevedea derularea evenimentelor legate de un anumit context spațio-temporal, fundamentate pe cumularea experienței umane din lumea reală, dobândită de-a lungul secolelor. Astfel de reprezentări sunt definite drept structuri generalizate constituite din așa-zisele „slots” – categorii constitutive de evenimente la baza cărora stau actori, acțiuni sau proprietăți ce apar în calitate de protagoniști ai unui anumit eveniment situativ.

Astfel, evenimentul „a merge la restaurant” înfățișează clienții și chelnerii în calitate de actori; acțiunile, în schimb, presupun intrarea la restaurant, comandarea bucatelor, luarea mesei și, într-un final, achitarea notei de plată, iar proprietățile includ meniul și bucatele. În cea din urmă „schemă a evenimentului” sau „script” atestăm prezența unor elemente „obligatorii”, cum ar fi existența unei locațiuni, clienții, chelnerii, comandarea bucatelor cu achitarea ulterioară a consumației, dar și elemente facultative, cum ar fi a aștepta chelnerul pentru a fi deserviți, a lăsa bacșiș etc.

Din cele relatate *supra* e lesne de observat că scripturile reprezintă nu doar evenimente legate de anumite circumstanțe spațio-temporale sau explică raporturile de cauzalitate, dar și marchează unele evenimente de ordin cultural. Din acest punct de vedere, cele din urmă pot fi definite drept un produs ce rezidă din experiența culturală împărtășită cu comunitatea; un fenomen ce presupune conceptualizarea lumii prin cunoașterea cognitivă, pe de o parte, și consolidarea cunoștințelor căpătate, pe de altă parte; dezvăluie tendința generală de organizare a propriilor experiențe conform „criteriilor scriptice” spațio-temporale, unde conexiunea dintre părțile constituente ale fiecărui eveniment este efectuată prin asociere cu experiența acumulată în timp și spațiu.

Cele indicate anterior reliefează pregnant importanța experienței din cadrul unui *script* ce constituie patrimoniul cognitiv al unei comunități istorice răspândit în aceeași societate din punct de vedere sociolingvistic. Atât în virtutea legăturii acestora cu experiența anterioară, cât și în temeiul afinității sale cu membrii aceleiași comunități, scripturile au, pe de o parte, puterea de a crea anumite speranțe (și, prin urmare, sunt purtătorii unui potențial inferențial), iar, pe de altă parte, sunt un instrument important în asigurarea unei comunicări reușite dintre vorbitori la nivelul cunoștințelor acumulate („... Sia in virtu del loro legame con le esperienze passate, sia in virtu del loro essere comuni ai membri di una stessa comunita, gli script hanno, da una parte, il potere di creare delle aspettative (e dunque hanno un forte potere inferenziale) e, dall'altra, sono un importante strumento per assicurare la comprensione reciproca tra i parlanti e al livello piu specificamente linguistico e, come e ovvio, a livello delle conoscenze che li accumulano” [3, p.126].

În această ordine de idei, putem conchide că *câmpurile semantice, cadrele și scripturile* formează, în cele din urmă, arii sau sfere semantice care desemnează împrejurări conceptuale cu un vast spectru de activitate, bunăoară, domeniul cinematografului, al istoriei, al biologiei etc. Schemele (*slots*) desemnează atât câmpurile semantice structurale, cum ar fi, spre exemplu, cele ale culorilor sau ale relațiilor de rudenie, cât și cadrele propriu-zise, ca zilele săptămânii sau lunile anului. Scripturile, pe lângă aceasta, sunt raportate, prin asociere, la schemele de organizare a evenimentelor ce fac parte din experiența generală dintr-un anumit cadru spațio-temporal: vizita la medic, a merge în musafirie etc.

Cele semnalate *supra* demonstrează valabilitatea și actualitatea analizei câmpurilor lexicale din perspectiva lexicului în calitate de configurațiuni fondate pe experiență convențională consolidată în conștiința indivizilor grație uzului sociocultural frecvent.

Prin asociere, conceptele integrate în cadrele semantice prezintă un interes de netăgăduit pentru studierea și însușirea limbilor străine; dată fiind necesitatea exteriorizării conținutului, ele pot fi sursa unor exerciții aplicative privind româna și relația ei cu alte limbi. Din această perspectivă, analiza câmpurilor prin prisma cadrelor semantice este utilă, inclusiv pentru studierea mentalității diverselor grupări culturale, luând în

considerare faptul că tipologia câmpurilor din cadrul lexicului variază de la o cultură la alta.

În literatura de specialitate cadrele semantice sunt analizate în calitate de tablou conceptual al lumii; în această ordine de idei, e oportună specificarea termenului „concept”, dată fiind interpretarea controversată de către specialiștii în domeniu. Majoritatea cercetătorilor, totuși, înfățișează conceptul drept formațiune semantică de bază în lingvistică, specificul căreia relevă aspectul etnic al imaginarului lingvistic. Astfel, cercetătoarea I.A. Lungu menționează în acest sens: „Caracterizându-se printr-un ansamblu mental multidimensional, straturile conceptului dat integrează în sine raționalul cu emoționalul, deopotrivă cu abstract vs concret, exteriorizând, totodată, atitudinea individuală față de un fenomen sau subiect concret. ... Structura complexă a conceptului este deteminată atât de schematizarea însăși a acestuia, cât și de etimologia sa; prin urmare, *freimul, scenariul, scriptul* – unități tradiționale cu o structură mai bine definită în raport cu conceptul, pot fi utilizate de cercetători în vederea modelării conceptului” («Являясь многомерным и «слоистым» ментальным комплексом, концепт имеет как рациональное и эмоциональное, так и абстрактное и конкретное а также общее и индивидуально-личностное отношение к конкретному предмету или явлению. Концепт непосредственно возникает из значения слова, является результатом обобщения словарного значения слов с личным и общественным опытом человека. У концепта сложная структура, исходя из самого строения понятия и его этимологии, поэтому такие традиционные единицы, как фрейм, сценарий, скрипт и т.д., обладающие более четкой, нежели концепт, структурой, могут использоваться исследователями для моделирования концепта. Например, многие концепты могут быть «свёрнуты» во фрейм, т.е. представлены фреймовой структурой» [4]).

Cele expuse *supra* permit a releva specificul lingvo-cultural al conceptelor deopotrivă cu atitudinea individuală a vorbitorilor, în timp ce structura cadrului semantic identifică asociațiile sedimentate în memoria indivizilor apărute în baza experienței anterioare, generalizând, în același timp, semnificația lexicală a cuvântului (spre ex.: *ultimul sunet, clopoșel, careu solemn* în cadrul *freimului școală*).

Concluzii

În pofida multiplelor divergențe ce vizează cadrele, literatura de specialitate definește unele caracteristici confirmate de către specialiștii în domeniu:

- Categoria cadrelor semantice este raportată la sfera cognitivă, întrucât reprezintă structura cunoștințelor acumulate în experiența anterioară și ilustrează structura cognitivă din orice domeniu de activitate.
- Savanții lingviști susțin în mod univoc proprietatea cadrelor de a structura cunoștințele vis-à-vis de o situație steteotipică, având la bază o unică tematică.
- Întrucât cadrele reflectă niște universalii cognitive acceptate de către toți membrii unei comunități, ele trebuie să cuprindă niște indicii convenționale ce pot fi ușor recunoscute de către oricare alt membru al societății. Astfel de indicii, de regulă, fac parte din nivelul superior al cadrelor și au o poziție stabilă, fixă.
- Cadrele reprezintă o structură ierarhică aflată în raport de interacționare reciprocă. Elementele stratului superior reflectă, de regulă, caracteristicile convenționale, stabile, în timp ce elementele stratului inferior rămân în poziție statică de „așteptare”, „acumulând” caracteristicile necesare în procesul acomodării cadrului la o determinată situație; poziționarea ierarhică a structurii cadrelor contribuie, astfel, la menținerea integrității lor.

Deși multiple aspecte nu au fost, deocamdată, elucidate până la capăt, tematica cadrelor semantice în lingvistică suscită în continuare un interes sporit la savanți în domeniul vizat.

Referințe:

1. MILICĂ, I. *Teoria cadrelor semantice: aspecte teoretice, implicații metodologice și potențial de aplicare*. [Accesat: 02.09.2017] Disponibil www.diacronia.ro/indexing/details/A6485/pdf
2. BASILE, G. *Le parole nella mente. Relazioni semantiche e struttura del lessico*. Milano: Ed. Franco Angeli, p.125. ISBN-10: 8846433041
3. *Ibidem*, p.126.
4. ЛУНГУ, I.A. *Моделирование концепта с помощью фреймовой структуры* [Accesat: 19.08.2017] Disponibil www.gramota.net/materials/2/2015/1-2/33.html

Date despre autor:

Victoria BARCARU, doctorandă, Școala doctorală *Științe Umanistice*, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: victoriabarcaru4@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9470-871X

Prezentat la 11.03.2021